

Erken Görünüm

Journal Pre-proof

Güncel Ekonomik Belirsizlik Döneminde Akademisyen Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Mekansal Pratikleri

Dr. Öğr. Üyesi, K. Burcu YAVUZ

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ANKARA.

e-posta: kburcuyavuz@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5309-4520

Dr. Öğr. Üyesi, Sezen SAVRAN PENBECİOĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MUĞLA.

e-posta: sezensavran@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9995-8769

DOI: 10.30794/pausbed.1595655

Dergi adı: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal Name: Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

Gönderilme tarihi/Received: 03.12.2024

Kabul tarihi/Accepted: 19.02.2025

Bu makaleyi şu şekilde alıntılayın: Yavuz, K. B. & Penbecioğlu, S.S. (2025). "Güncel Ekonomik Belirsizlik Döneminde Akademisyen Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Mekansal Pratikleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 68, ss. xx-xxx.

To cite this article: Yavuz, K. B. & Penbecioğlu, S.S. (2025). "Socio-Economic and Socio-Spatial Practices of Female Academics During the Current Period of Economic Uncertainty", *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, issue 68, pp. xx-xxx.

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

Bu, kabulden sonra kapak sayfası ve üst veri ekleme, okunabilirlik için biçimlendirme gibi geliştirmelere tabi tutulan bir makalenin PDF dosyasıdır, ancak henüz dosyanın kesin sürümü değildir. Bu sürüm, son haliyle yayınlanmadan önce ek dosya düzenleme, dizgi ve incelemiden geçecektir, ancak makalenin erken görünürlüğünü sağlamak için bu sürümü sağlıyoruz. Üretim sürecinde içeriği etkileyebilecek hataların keşfedilebileceğini ve dergi için geçerli olan tüm yasal uyarıların geçerli olduğunu lütfen unutmayın.

GÜNCEL EKONOMİK BELİRSİZLİK DÖNEMİNDE AKADEMİSYEN KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-MEKANSAL PRATİKLERİ

Öz

Türkiye’de son dönemde yaşanan ekonomik belirsizlik, orta ve orta-üst sosyo-ekonomik sınıfların yoksullaşmasına neden olmuştur. Artan maliyetler ve kısıtlı ekonomik imkanlar, bu grupların gündelik yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle kadınlar krizle daha derin şekilde yüzleşmekte ve daha fazla sorumluluk almak zorunda kalmaktadır. Bu çalışma, ekonomik belirsizlik dönemlerinde kadınların karşılaştığı zorlukları ve geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini incelemektedir. Araştırma, ilgili sınıfı temsil eden bir grup olarak kadın akademisyenleri odağına almıştır. Ev içi ve dışında emek süreçlerinde yaşanan değişimler; ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutları ile ele almıştır. Ekonomik belirsizlikler, kadınların hem ücretli hem de ücretsiz emek yüklerini artırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha belirgin hale getirmektedir. Araştırma, kadınların ilgili dönemlerde üstlendiği fazladan sorumluluklar ile bu süreçte geliştirdikleri stratejileri anlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca ekonomik belirsizliklerin kadın akademisyenlerin sosyal ilişkilerini, mekân algılarını ve mekân kullanımlarını nasıl dönüştürdüğü incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışma, toplumsal cinsiyet ve ekonomik kırılganlık arasındaki ilişkiye dair önemli bulgular sunmaktadır. Bu bulgular, ekonomik belirsizlik dönemlerinin kadınları nasıl daha fazla yük altına soktuğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: *Ekonomik belirsizlik, Kadın akademisyenler, Gündelik yaşam ve mekân.*

SOCIO-ECONOMIC AND SOCIO-SPATIAL PRACTICES OF FEMALE ACADEMICS DURING THE CURRENT PERIOD OF ECONOMIC UNCERTAINTY

Abstract

Recent economic uncertainties in Turkey have significantly impacted the middle and upper-middle socioeconomic classes, leading to a noticeable decline in their standard of living. Rising costs and constrained economic opportunities have disrupted daily life, with women bearing a disproportionate share of the burden. This study analyses the challenges faced by women in times of economic uncertainty, and the coping strategies they develop in response. The research focuses on women academics as a group, representing the relevant class. The study goes on to address changes in labour processes both inside and outside the home, exploring the economic, social and spatial dimensions involved. The study finds that economic uncertainties increase women's burden of both paid and unpaid labour, thereby exacerbating gender inequalities. The objective of the research is to understand the additional responsibilities assumed by women during these periods and the strategies they develop in this process. In addition, the study examines how economic uncertainties transform women academics' social relations, perceptions of space and use of space. The study adopts a qualitative research method. The primary data source of the study is structured in-depth interviews. The study provides significant findings on the relationship between gender and economic vulnerability. The findings reveal how periods of economic uncertainty put women under greater burden.

Keywords: *Economic uncertainty, Women academicians, Everyday life and place.*

1. GİRİŞ

Ekonomik krizlerin ve ekonomik belirsizlik dönemlerinin, kadınların hayatlarında çeşitli zorluklara neden olan cinsiyete özgü etkileri vardır. Başlangıçta erkekler iş ve gelir kaybı bakımından daha çok etkileniyor gibi görünse de kadınlar özellikle kriz sonrası tasarruf politikalarının yükünü üstlenmek üzere daha fazla sorumluluk almaktadır. McKay vd.'nin (2013) Birleşik Krallık'ta gerçekleştirdikleri araştırması da benzer sonuçları göstermektedir: Ekonomik krizin ilk zamanlarında erkek çalışanlar iş kayıpları bakımından en büyük etkiyi yaşasa da sonraki dönemlerde özellikle kadınların göreceli olarak daha fazla istihdam edildiği kamu sektörü gibi sektörlerdeki tasarruf uygulamaları neticesindeki kesintilerin maliyetlerinin kadınlar tarafından karşılanması gerekmiştir.

Liberal ekonomi piyasalarının son yıllardaki istihdam dinamiklerine bakıldığında, kadınların bu piyasalarda formal istihdama katıldıkları ve bu yönde teşvik edildikleri görülmektedir (Hakim, 2016; Iversen vd., 2010). Hane halkında kadının da çalışmasıyla elde edilen gelirin görünmeyen bedelleri bulunmaktadır. Bu bedeller arasında nakit akışına bağımlılık ve finansal kırılganlık öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik belirsizlik dönemlerinde hane halkının ekonomik kırılganlığı daha da artmaktadır. Ortaya çıkan yeni maliyetler, kadınları ekonomik olarak daha savunmasız hale getirmektedir (Floro ve Dymski, 2000). Bu da kadınları genellikle enformel veya yarı-zamanlı işlere yöneltebilmekte ve dolayısıyla kadınların krizlerden daha fazla etkilenmesine neden olabilmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalar da bu durumu desteklemekte; 2008-2009 ekonomik krizinin kadınların ve erkeklerin çalışma sürelerine etkisini inceleyen bir çalışma, eşin işsizlik riski arttıkça kadınların toplam çalışma süresinin %5 oranında arttığını, erkeklerde ise bu artışın sadece %1 olduğunu göstermektedir. Kadınların ücretsiz çalışma süresi ise erkeklerin yaklaşık dört katıdır. Kadın ve erkek arasındaki bu fark kentsel alanlarda, kırsal bölgelere göre daha belirgindir. Dolayısıyla ekonomik krizlerin ve ekonomik belirsizlik durumlarının sonuçları, cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir (Kaya Bahçe ve Memiş, 2013).

Bu bağlamda, kadınlara toplum tarafından atfedilen ev içi roller ile işyerindeki roller arasındaki çatışma, kadınların hem bireysel yaşamlarını hem de kariyerlerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu çatışma özellikle akademisyenlik gibi sürekli kendini geliştirmeyi ve çok yönlü bir iş yükünü gerektiren mesleklerde daha görünür hale gelmektedir (Özkanlı ve White, 2008; Yıldız, 2018). Buna ek olarak, Türkiye'de kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılım oranları açısından belirgin bir fark bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2009 yılı raporuna göre, kadınların işgücüne katılım oranı %27,8 iken erkeklerde bu oran %74 seviyesindedir (European Commission, 2010). Bu eşitsizlikler ve kadınların karşılaştığı çok yönlü zorluklar, araştırmanın odağını kadınlar üzerine yoğunlaştırmayı gerekli kılmıştır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklere göre oldukça düşük seviyelerde olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, kadın akademisyenlerin bu çift yönlü baskıyı nasıl deneyimlediği ve buna karşı nasıl stratejiler geliştirdiği önemli bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırma, kadınların ekonomik belirsizlik ortamında karşılaştıkları zorluklara karşı (ev içinde ve kamusal alanda) geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutlarda tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma soruları; (1) *"Ekonomik belirsizlik döneminde kadın akademisyenler, ev içi ve ev dışı emek süreçlerinde ne tür zorluklarla karşılaşmaktadır?"* ve (2) *"Kadınlar bu zorluklarla başa çıkmak için ekonomik, sosyal ve mekansal boyutlarda hangi stratejileri geliştirmektedir?"* şeklinde formüle edilmiştir.

Araştırmanın odağı, akademisyenlik mesleğinin gerektirdiği yoğun emek yükü ve bu yükün ekonomik belirsizlik koşullarında nasıl bir şekil aldığına odaklanarak daraltılmıştır. Bu doğrultuda, örneklem grubu olarak kadın akademisyenler seçilmiştir. Böylece hem ev içi hem de ev dışındaki görünen ve görünmeyen, ücretli ve ücretsiz emeklerinin ekonomik belirsizlik koşullarından nasıl etkilendiği araştırmanın temel sorunsalı olarak belirlenmiştir.

Araştırma, üç açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak, çok yönlü ve ciddi emek ile nitelikli beşerî sermaye gerektiren akademisyenlik mesleğinde çalışan kadınların, ekonomik belirsizlik sürecinde ev içi ve ev dışı emek süreçlerinde yaşadıkları değişimler ve bu süreçlerde nelerden vazgeçmek zorunda kaldıkları incelenmiştir. İkinci olarak, son 10 yıl içerisinde asgari ücrete oranı giderek düşen ve yoğun bir zihinsel çalışma temposu gerektiren bu meslekte çalışan kadınların yaşam kalitelerindeki değişim genel hatlarıyla ele alınmıştır. Üçüncü olarak, kadın akademisyenlerin, değişen ekonomik koşullar bağlamında mekân deneyimlerinde meydana gelen dönüşümler ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde araştırma sorularına referansla çalışmanın bulguları tartışmaya açılmıştır.

2. KURAMSAL ARKA PLAN

Makalenin kuramsal zemini, kapitalizmin patriyarkayı yeniden üreterek kadınların yaşamları üzerinde derin etkiler yaratması, güncel ekonomik sistemin kadınları dezavantajlı bir konumda bırakması ve krizler karşısında kadınların artan kırılganlığını ortaya koyan argümanlara dayanmaktadır. Araştırmamızın kuramsal arka planını oluşturan bu tartışmaların yazında nasıl ele alındığı ve bu çalışmaya hangi yönleri ile temel oluşturduğu aşağıdaki başlıklarda detaylandırılmaktadır.

2.1. Kapitalizm, Patriyarka ve Çoklu Krizler

Kapitalizmin ortaya çıkışı için gerekli olan sermaye ve işgücü birikimi, kırdan kopan büyük nüfusun ücretli işgücüne dönüşmesiyle mümkün olmuştur. Üretim ölçeğindeki artışla birlikte değerlendirildiğinde, bu yeni sistemin kadınlar üzerinde bazı açılardan daha ciddi etkiler yarattığı görülmektedir (Hartmann, 1976). Çok sayıda araştırmacı kapitalizm ve günümüz cinsiyet rollerinin tarihsel oluşumunda doğrudan bir ilişki bulunduğunu savunmaktadır (Ağıllı ve Turguter, 2020; Burris, 1982; Von Werlhof, 2007). Kapitalizm genel hatlarıyla kârın maksimize edilmesinin amaçlandığı ve bu amaçla kendini sürekli dönüştüren bir ekonomik sistem olarak tanımlanırken (Reisman, 1996), patriyarka ise erkeğin toplum içerisindeki üstün konumunu erkeğin lehine daha da güçlendirmek ve muhafaza etmek olarak tanımlanmaktadır (Sultana, 2010).

Özellikle kadınların görünmeyen emeğinin göz ardı edilmesi hem kapitalizmin hem de patriyarkal toplum yapısının sürekliliğini sağlamaktadır (Hartmann, 1981; McKeown, 2017). Kapitalist sistemde emeğin yeniden üretilmesi, üretimin devamlılığı açısından hayati bir rol oynar ve bu süreçte en büyük sorumluluk kadınlara yüklenir. Kadının ev içinde eşe, çocuğa ve geniş aile üyelerine bakım verme işini üstlenmesi, ancak bu emeğin karşılıksız kalması, patriyarkanın ve kapitalizmin güçlenmesine hizmet eder. Bu durumun nedeni, kadının emeğinin karşılıksız kalması pahasına kârın maksimize edilmesidir. Bu bağlamda cinsiyet, metanın üretimi için gerekli bir kaynak olarak işlev görür. Kapitalist üretimin ve emeğin yeniden üretiminin birbirinden ayrışması ise cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirir (Acker, 2004).

Kapitalizmin patriyarka ile ilişkisini çözümlemek açısından Marksist eleştiri önemli bir potansiyele sahiptir. Eisenstein'a (1979) göre kadınların ve kadın emeğinin göz ardı edilmesinin Marksist kuram çerçevesinde analizi iki açıdan önem taşımaktadır: İlki, bu yapıyı oluşturan nedenleri tek başına ele alması da sınıf analizine dayanarak açıklama sunmasıdır. İkincisi ise bu açıklamayı tarihsel ve diyalektik bir perspektif içerisinde gerçekleştirme çabasıdır. Bu durum aynı zamanda Marx'ın yabancılaşma kuramıyla da açıklanmaktadır. Bu kuramla Marx, meta üretim süreçlerindeki sömürüyü inceleyerek bir güç tanımı yapmıştır. Kapitalizm süreçlerinin işlenmesine yönelik geliştirilen organizasyonlarda güç veya güçsüzlük bireylerin sınıf pozisyonlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla güçsüzlük ve kontrol eksikliği kapitalizm aleyhinedir. Bu nedenle patriyarkal toplum düzeniyle kadınlar, kapitalist üretim sisteminin maksimum faydası için kontrol altına alınırlar.

Farklı düşünce ve yönetim sistemlerinin patriyarka ve kadın emeğine bakış açılarını detaylı biçimde sunmak bu araştırmanın öncelikli hedefleri arasında yer almamaktadır. Bunun yerine, kapitalizmin patriyarkayı besleyen ve kadının görünmeyen emeğinden yararlanan bir sistem olduğu ön kabulü ile yola çıkılmaktadır. Dolayısıyla, sürekli ve çoklu krizler üreten bir ekonomik ve yaşamsal sistem olan kapitalizm, kadınların hayatına olumsuz yansımaktadır. Aşağıda bu konu özelinde daha detaylı bir inceleme sunulmuştur.

2.2. Ekonomik Kriz ve Belirsizlik Dönemlerinin Kadınlara Etkileri

İşgücü piyasasında kadınların halihazırdaki dezavantajlı konumları, ekonomik kriz ve belirsizlik dönemlerinde daha da kırılgan hale gelmektedir. Böyle dönemlerde gelir dağılımı bozulmakta ve hane gelirlerinin azalışını telafi etmek üzere kadınların işgücüne katılımı artmaktadır (Insarauto, 2021). Ne var ki bu katılım çoğunlukla enformel sektörde yaşanmaktadır. Hane gelirlerindeki azalışın bir diğer yansıması, istihdam oranı artsa da kadınların ev içi işlere harcadıkları karşılıksız emeğin ve dolayısıyla toplam çalışma sürelerinin artmasıdır (Toksöz, 2009). Hâkim cinsiyet normları, hanehalkı üyelerinin hayatta kalması için ana sorumluluğu üstlenmesi gereken kişilerin kadınlar olduğunu öngörmektedir. Kriz dönemlerinde kadınlar tarafından üstlenilen ücretsiz işler artmakta ve bu durum niceliksel olarak istatistiklerde görünmemektedir. Bu yapıp-etmeler ise ancak nitel araştırmalarla ortaya çıkarılabilmektedir (Elson, 2010).

Sektörel olarak bakıldığında, finans, üretim ve yeniden üretim alanlarında krizin etkileri dalga dalga yayılmaktadır. Ekonomik ve sosyal sistemin tüm süreçlerinde bu üç alanın da rolü bulunmaktadır. Ancak, zincirin son halkası olan toplumsal yeniden üretim alanı, insanların gündelik yaşam pratikleriyle daha doğrudan ilişkilidir. Başka bir deyişle, yeniden üretim alanında ekonomik krizin gündelik yaşama etkilerinin izini sürmek mümkün hale gelmektedir. Bu süreçte cinsiyete bağlı farklılıklar da tespit edilebilir. Bu tespitler, kriz döneminde ortaya çıkan zararları telafi etmek için geliştirilecek politika önerilerinin, cinsiyetler arası farklılıkları dikkate almasını sağlayabilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen toplumlar ve yönetimler açısından böyle bir yaklaşım bir

zorunluluktur. Öte yandan, ekonomik kriz, belirsizlik ve daralma dönemleri, toplumsal cinsiyet normlarını sorgulamak ve dönüştürmek için fırsatlar da sunabilmektedir.

Ekonomik kriz dönemlerinde kadınların dezavantajlı konumunu sorgulamak için iki önemli örnek öne çıkmaktadır: Yerel ölçekte 2001 Türkiye krizi ve küresel ölçekte 2008’de başlayan Büyük Resesyon. Türkiye’deki mali dengesizlikler, döviz kurlarının hızlı yükselişi, yüksek faiz oranları, belirsizlik yaratan siyasi ortam ve bazı bankacılık sorunları gibi sebepler, 2001 yılında bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur (Pusti, 2013). Kriz sonrası devreye sokulan yeni ekonomik program ile özellikle bankacılık sektöründe yapısal reformlara gidilmiştir (Orhangazi, 2019). Karabıyık (2012), 2001 krizi sonrası toplumsal refah düzeyinin olumsuz yönde etkilendiğini, toplumun kronik bir yoksulluk durumuna itildiğini, izlenen yeni politikaların işsizliği azaltmada yetersiz kaldığını ve Türkiye emek piyasasında kadın işgücünün genişleyen istihdam ve işsizlik sorunundan daha fazla etkilendiğini belirtmiştir. Krizin topluma getirdiği maliyete ve artan yoksulluğa kadınlar daha fazla maruz kalmıştır. 2001 krizini takip eden dönemde işsizlikte büyük artışların olmamasında, çalışma çağındaki kadınların işgücü dışında kalmasının payı bulunmaktadır. Bu dönemde tarım sektöründe çalışan kadınların işgücü dışına çıkması, kentlerde ise işgücüne katılan kadınların yüksek oranlı işsizlikle karşılaşması ya da ağırlıklı olarak enformel sektörde düşük vasıflı işlerde çalışması yaygın bir durum haline gelmiştir (Toksöz, 2009).

2008 yılında başlayan büyük resesyon, özellikle Wall Street ve Londra’da, yani küresel kuzeyde başlamış ve buradan ilerleyerek etkileri gelişmekte olan ülkelere kadar ulaşmıştır. Küresel ekonomik krizin gelişmekte olan ülkelerdeki esas etkileri ekonominin yatırım, üretim ve tüketim alanlarında gerçekleşmiştir. Ülkeler arasındaki ve ülkelerin kendi içindeki eşitsizlik oranları giderek artmıştır. Farklı ülkeler krizden farklı oranlarda etkilenmiş, bu doğrultuda hükümetler, şirketler ve bireyler krizle başa çıkabilmek için çeşitli önlemler almış ve uygulamaya koymuştur (Elson, 2010). Ülkeler arasındaki farklılıklardan biri de krizin etkilerinin cinsiyetler açısından değerlendirilmesiyle belirginleşmektedir. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kriz mevcut sorunların daha da derinleşmesine yol açmıştır.

2008 yılında Amerika merkezli başlayıp tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz, sebepleri, sonuçları ve kriz karşısında alınan tedbirler açısından cinsiyet farklılıkları sergilemiştir. Başlangıçtaki yaygın inanış, ekonomik durgunluğun erkekleri kadınlardan daha fazla etkileyeceği yönünde olmuştur (Salam, 2009). Halihazırda karar verici pozisyonlarda ve ekonomik krizden ilk etkilenen finans ve sanayi gibi sektörlerde erkeklerin yoğun olarak istihdam edildiği de düşünülecek olursa, bu beklenti kısmen yerinde kabul edilebilir. Ancak günün sonunda krizin cinsiyet temelli etkileri aslında tam tersi yönde gerçekleşmiştir. Mali çöküş sürecinde, krizden sorumlu tutulan maskülen ve maço kurumsal kültürün yıkılması ve cinsiyet temelli iş bölümü için bir fırsat penceresi açılıp açılmadığı sıkça tartışılmıştır. Ancak, finansal kurumlardaki cinsiyet eşitliğini iyileştirmek için krizi bir fırsata dönüştürmek büyük ölçüde mümkün olamamıştır (Annesley ve Scheele, 2011).

2.3. Çalışma Hayatında Kadınlar

Belirli işlerde kadınların daha çok yer alması, önceki bölümlerde açıkladığımız kapitalizm ve patriyarka ilişkisi ile bağlantılıdır. Kapitalizm erkeğin emeğiyle karşılaştırıldığında kadın emeğini daha büyük oranda görmezden gelmekte veya görece olarak karşılığını daha az vermektedir. Kapitalist ekonomilerde emeğin yeniden üretimi, üretimdeki istikrarın sağlanmasında önemlidir. Ev içindeki işler de bu süreçteki en önemli bileşenleri oluşturmakta ve toplumsal cinsiyet rollerinin dikte ettiği şekilde genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Hane içerisindeki ev içi işlerin en karakteristik özelliği, bu işleri gerçekleştirirken sarf edilen emeğin maddi karşılığının verilmemesidir. Dolayısıyla kapitalist sistem dolaylı şekilde kadının ev içindeki emeğini sömürmüş olmaktadır. Toplum tarafından cinsiyetlere atanmış roller sonucunda kadın ev işleriyle, eşiyle, çocuk ve yaşlıların bakımıyla ilgilenmekte ve bunun sonucunda bir ücret almamaktadır. Erkek ise evin dışında bir işle meşgul olmak ve hanenin maddi anlamda sorumluluğunu taşımak zorundadır. Bununla paralel olarak, kız ve erkek çocuklarının kültürel olarak yetiştirilme tarzları, ileride bu tür toplumsal rollere uyum sağlamalarıyla sonuçlanmaktadır. Kız çocukları genellikle evcilik oyunları oynayarak, daha güler yüzlü ve iletişime açık bireyler olarak yetiştirilirken, erkek çocukları ise daha rekabetçi bir ortama uyum sağlayacak şekilde yetiştirilmektedir.

İşyerlerinin feminizasyonu da bu durumla ilgilidir. Kadın istihdamı sayısal olarak artmış görünse de güvencesiz, düşük ücretli ve yarı-zamanlı işlerde daha çok kadınların çalıştığı görülmektedir. Kadınların çalıştıkları işler, ev içinde ücretsiz olarak üstlendikleri temizlik, yemek yapma, diğer ev işleri ile bakım ve duygusal emek gerektiren görevlerle çarpıcı bir şekilde benzerlik göstermektedir. Bu işler ise genellikle kadın işi veya anne dostu işler olarak adlandırılmaktadır (Jarvis vd., 2022). Daha çok kadınların çalıştığı yarı zamanlı işlerin zaman bakımından esnek olması, kadınların ev içi ve ev dışındaki işlerini dengeleyen bir unsur olarak görülebilir. Ancak, esnek olmasına rağmen güvencesiz olan bu yarı zamanlı işlerde çalışan kadınlar, işsizlik riski açısından daha yüksek bir tehdit altındadır (Blázquez Cuesta ve Moral Carcedo, 2014). Kadınların hanede maddi anlamda birincil derecede gelir

sağlayıcı olmayışları, başka bir deyişle “ikincil kazanan” olmaları da onları daha esnek işlere yönltebilmektedir. Benzer şekilde, çocuk sahibi olan kadınlar da bu nitelikteki işlere yönelebilmektedirler (Tijdens, 2011).

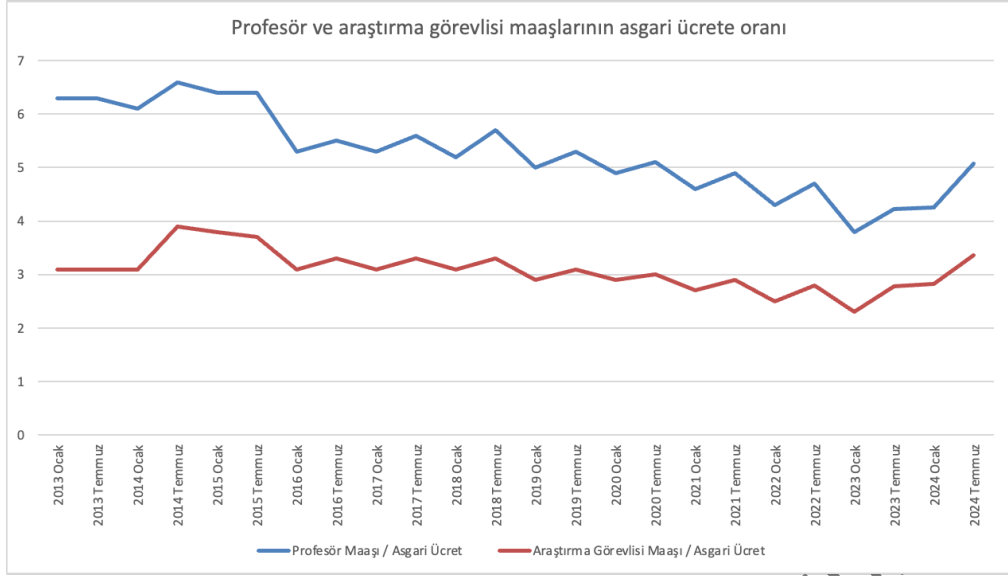
Türkiye’deki kadınların özellikle tıp ve hukuk alanlarındaki mesleklerle yöneldiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa gibi gelişmiş sanayi ülkelerinde de benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en büyük gerekçesi ise kadınların ailelerinden gelen desteklerdir. Ancak bu, konuyu tek başına açıklamak için yeterli değildir. Özellikle orta düzeydeki mesleklerdeki yoğunlaşmanın bir diğer nedeni, sanayileşen ve büyümekte olan ülkelerde bu mesleklerle olan talebin artması olarak gösterilebilir. Halkın ve özellikle kadınların eğitim seviyeleri yükseltilerek eğitilmiş kişi sayısının artırılması ve böylelikle de gelişmiş sanayi tekniklerinin ekonomiye kazandırılması hedeflenmiştir. İşçi sınıfı mensupları veya kırsalda çalışanlar yerine orta ve üst gelir gruplarından kadınların meslek okullarına giriş yapması, kadınların toplum içerisinde sınıf ayrıcalıklarını güçlendirme talebi olarak yorumlanabilmektedir (Öncü, 1981’den aktaran Kandiyoti, 2019). Eğitim ve sağlık sektörlerindeki işler, Türkiye’de göreceli olarak “kadın işleri” olarak kodlanma eğilimi taşımaktadır. Kadınlar tarihsel olarak sekreterlik, temizlik, yemek yapma, telefon santral operatörlüğü, öğretmenlik, hemşirelik gibi “kadın işleri”nde istihdam edilmiştir. Bir başka deyişle, daha çok yardımcı konumdaki mesleklerde görev almışlardır. Türkiye’den bir diğer çarpıcı durum ise kadınların kendilerini öncelikle bir anne ve eş olarak tanımlaması ve çalışmalarının bu rollerindeki başarılarını olumsuz etkilediğini ifade etmeleridir (Çitçi, 1981’den aktaran Kandiyoti, 2019).

İlgili yazında da sıkça vurgulandığı gibi, Türkiye’de ve diğer ülkelerde işgücünün yeniden üretimi büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Bu da kadınlar için toplum tarafından uygun bulunan normlar aracılığıyla “kadın işi” olarak doğallaştırılır. Sonuç olarak bu durum pratikte kadınların hane dışındaki ücretli işler için ayırması gereken zaman ve enerjisini sınırlamaktadır (Jarvis vd., 2022). Orta ve üst gelir gruplarında yer alan kadınlar sınıf ayrıcalıklarını daha da çoğaltmak için meslek sahibi olsalar da alt gelir gruplarında yer alan kadınların hanenin gelirine katkı amaçlı çalıştıkları görülmektedir. İlk gruptaki kadınlar hane içinde daha çok ikincil kazanan rolünderken, ikinci gruptaki kadınların eşin çalışmaması durumunda haneye maddi gelir getiren asıl kişi oldukları görülmektedir. Böylesi bir zorunluluk, istihdamda toplum tarafından atanmış cinsiyet rolleriyle de birleşerek kadınları özlük hakları bakımından zayıf ve güvencesiz hale getirmekte; hatta bazı durumlarda enformel işlere yönelmelerine neden olabilmektedir.

Bu araştırmanın odağını oluşturan Türkiye akademisindeki kadınların da bulgular bölümünde bahsedileceği üzere ev içindeki işlerin gerçekleştirilmesi bakımından birincil sorumluluğa sahip olduğu görülmektedir. İki kişiden oluşan hanelerde, iki tarafın da çalışmasına rağmen emeğin yeniden üretimi yine büyük oranda kadınların sorumluluğundadır. Sürekli kendini yenilemeyi ve bilgi üretimi bağlamında güncel kalmayı gerektiren akademisyenlik mesleğinde kadınların başarısı, destekleyici bir eş veya aileye sahip olup olmamalarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Çünkü bazı durumlarda kadınlar, "ailenin" sürekliliğini sağlamak ve/veya eşlerinin kariyerlerinde yükselmelerine destek olmak amacıyla kendi kariyerlerinden fedakârlık yapmakta ve kariyer gelişimlerini ertelemektedir. Kadınlar tarafından eşin önceliklendirilmesi ve eşin menfaatinin kendi kariyer hedeflerinin önüne koyulması, Türk kültüründe yaygın görülen bir durumdur (Göktürk ve Tülübaşı, 2021).

Araştırmanın görüşmecisi grubunu da oluşturan, Türkiye akademisinde çalışan kadın öğretim üyelerinin toplam içerisindeki oranı her yıl artmaktadır. Üniversitelerdeki kadın akademisyen oranı 2024 yılında %46,4’e yükselerek, Avrupa ve OECD ülkelerinde %43 olan oranın üstüne çıkmıştır¹. Konu ile ilgili yazında bunun iki sebebi olduğu öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, devletin kadınları akademik istihdamda teşvik etmesi, ikincisi ise girişimcilik veya ticaret odaklı işlere nazaran akademik işleri de içeren profesyonel işlerin toplum tarafından kadınlarla daha çok özdeşleştirilmesidir. Bu tür işlerde, kadınların kariyerlerini güvenli ve saygıdeğer bir şekilde sürdürdüğü varsayımı desteklenmektedir (Özbilgin ve Healy, 2004). 2016 yılında yayınladığı araştırmasında Yenilmez (2016), özellikle kadın araştırma görevlisi sayısının erkek araştırma görevlisi sayısından fazla olduğunun ilgi çekici olduğunu belirtmektedir. Yenilmez, Özel’e (2007) göre bunun iki nedeni olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, erkeklerin akademideki düşük gelir durumu nedeniyle diğer meslekleri tercih etmesidir. İkincisi ise, kadınların akademik kariyer basamaklarında daha yavaş ilerlemeleridir. Yıllara göre akademisyen maaşı ve asgari ücret arasındaki orana bakıldığında (Euronews, 2023), kadınlar için ekonomik kırılganlık seviyesindeki artışın derinliği daha net görülebilmektedir (Şekil 1).

¹<https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyede-kadin-akademisyen-orani-oecd-ortalamasinin-ustunde/3134032#:~:text=Üniversitelerdeki%20kadın%20akademisyen%20oranı%20yüzde,kadın%20akademisyen%20ortalamasının%20üstüne%20çıktı.>

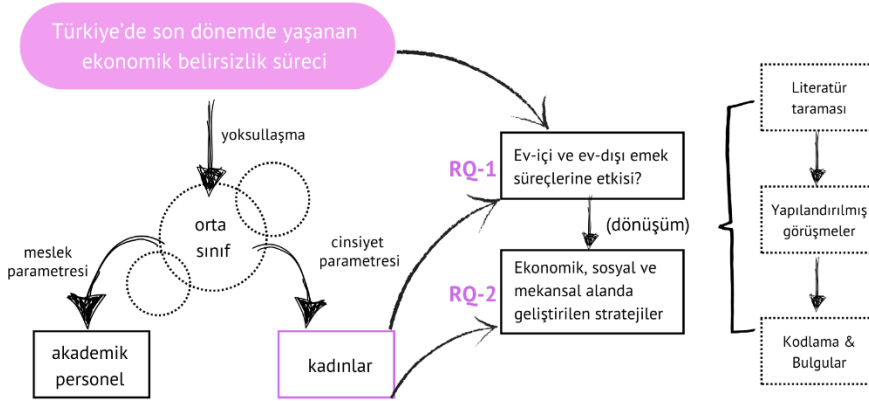
Şekil 1. Profesör ve araştırma görevlisi maaşlarının aile ve çocuk yardımları da dahil edilerek hesaplanan asgari ücrete oranı, Euronews tarafından Anadolu Ajansı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verileri (2023) üzerine Anadolu Ajansı (2024) verileri eklenerek hazırlanmıştır

Özetle kadınların istihdamı, çalışma koşulları, emek süreçlerine katılımı ve bunlarla dolaylı olarak bağlantısı bulunan gündelik yaşamın diğer bileşenleri; niteliksel olarak ortaya konabilecek, kırılan bir yapıdır. Bu yapı ise ekonomik kriz ve belirsizlik dönemlerinde değişim ve dönüşüme uğramaktadır (Kurt Özman vd., 2023).

3. YÖNTEM

Elson'un (2010) belirttiği gibi, ekonomik kriz ve ekonomik belirsizlik dönemlerinin kadınlara yansımaları iki türlü tespit edilebilmektedir: Birincisi sayısal verilerle, ikincisi ise cinsiyet normları üzerinden yapılan analizlerle ortaya koyulmaktadır. Genellikle sayılara bakılarak kadınların daha çok etkilenen grupta olduğu yönünde bir yargıya varılmamaktadır. Cinsiyet normlarına göre yapılan değerlendirme, ölçülmesi daha zor olmakla birlikte, gündelik yaşamdaki asıl etkileri doğrudan ortaya koymaktadır. Ancak, bu tür etkiler sayıya dönüşmediği için çoğu zaman veri olarak kabul edilmemektedir. Bu durum, sayıların gerçeği tam olarak yansıtmamasına ve kadınların bu anlamda temsil edilmemesine yol açmaktadır. Örneğin Türkiye akademisi niceliksel olarak ele alındığında, erkek ve kadınların neredeyse eşit temsil edildiği bir meslek alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bilinmektedir ki, akademide kadınlar yöneticilik, yükselme, yayın üretme gibi konularda eşitsizlik, ayrımcılık ve önyargılarla daha çok karşı karşıya kalmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmanın temel veri kaynağını kadınların doğrudan deneyimlerinin oluşturmaları, temel prensip olarak kabul edilmiştir.

Araştırma sorularını cevaplamada uygun yöntem biçimi olması nedeniyle araştırmada nitel yaklaşım benimsenmiştir. Güncel ekonomik belirsizlik dönemindeki bireysel deneyimlerin karmaşıklığını anlamak ve sayılara dönüşmeyen etkileri ortaya koymak için nitel araştırma deseni gerekli hale gelmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu, üniversitelerde tam zamanlı olarak çalışan akademisyen kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem grubu, kamu üniversitelerinde çalışan akademisyenler ile sınırlandırılmıştır. Örneklem grubun seçilmesinde öncelikle incelenmek istenen ana grubun temel özelliklerini yansıtmaları amaçlanmıştır. Bir önceki bölümde de açıklandığı üzere, akademisyen maaşlarındaki artış, diğer kamu sektörü çalışanlarında olduğu gibi, enflasyon oranına göre oldukça geride kalmıştır. Bu da söz konusu grubun alım gücünün ciddi oranda azalması ve ekonomik belirsizliğin sonuçlarını gündelik yaşamlarında doğrudan deneyimlemeleri anlamına gelmektedir. Diğer yandan akademisyenlik, çok yönlü bir iş yükünün mesai kavramının ötesinde bir yoğunluk getirdiği bir anlam ve içerik taşımaktadır (Telayneh, 2019). Bu yönden de kadın akademisyenler, ev içinde artan sorumluluklardan etkilenme konusunda kritik bir grup haline gelmektedir. Araştırmanın temel kurgusunu ve yöntemlerini özetleyen şekil aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2. Araştırmanın kurgusu ve yöntemi, Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Toplam 30 kadına kartopu yöntemi ile erişilerek, yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda görüşmeci sayısı, araştırmanın amaç, kapsam ve hedeflerine göre değişiklik göstermektedir. Ancak temel bir yaklaşım olarak bu araştırmada “doygunluk” (saturation) ilkesi gözetilmiştir. Doygunluk kısaca, nitel araştırmalarda görüşmelerin belirli bir noktadan sonra tekrarlayıcı olmaya başlaması ve yeni bilgi elde edilememesi durumudur (Mwita, 2022). Görüşmeci sayısı 30’a ulaştıktan sonra, doygunluk düzeyine ulaşıldığı kabul edilmiştir. Nicel araştırmalara kıyasla daha az sayıda, ancak ayrıntılı veri sağlayabilecek bir örneklem grup tercih edilmiştir. Araştırmanın öznesi olan kadınların yaş ortalaması 37’dir. Eğitim durumları yüksek lisans ve doktora arasında değişmektedir. Medeni durumları ağırlıklı olarak evlilerden oluşmaktadır. Bekar ve tek başına yaşayan kişiler, ev-içi emek ve sorumluluk paylaşımının daha doğru tespit edilebilmesi için araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bekar olan kişiler de en az bir başka kişi ile konutunu paylaşmaktadır. Çocuklu olan ve olmayan ailelerin örneklem grubunda yaklaşık olarak eşit temsil edilmesine dikkat edilmiştir. 9 kişinin 1, 2 kişinin 2 çocuğu vardır ve tüm çocuklar 18 yaşın altındadır. Eşi dışında aynı haneyi paylaşan kişilerin yakınlık durumları; anne, baba, büyükanne, büyükbaba gibi geniş aile üyeleri ile ev arkadaşları şeklinde çeşitlenmektedir (Şekil 3).

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

EĞİTİM DURUMU

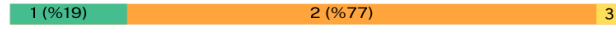
MEDENİ DURUM

ÇOCUK SAHİPLİĞİ

HANEDEKİ ÇALIŞAN SAYISI

Şekil 3. Örneklem grubun demografik özellikleri, Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşme formunda, ilgili literatürden hareketle, kadınların ekonomik belirsizlik dönemlerindeki deneyimlerini ve bu süreçte karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkma stratejilerini tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Sorular kendi içinde gruplara ayrılarak, katılımcıların farklı konulara bir arada odaklanması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu gruplar; ev içi emek süreçleri ve ev dışı gündelik yaşamın ekonomik, sosyal ve mekansal boyutları olarak belirlenmiştir. Görüşme sorularının bu şekilde gruplandırılmasının nedeni, kuramsal arka plan bölümünde de tartışıldığı üzere, kadınların ev içi ve ev dışı rolleri arasındaki çatışmalardır. Kalıplaşmış toplumsal cinsiyet

rolleri nedeniyle, kadınların iş gücüne katılım oranı artmış olsa da ev işlerinin büyük bir kısmının hala kadınlar tarafından üstlenildiği görülmektedir. Bu durum, özellikle çift kariyerli evliliklerde bile sıklıkla gözlemlenmekte ve kadınlarda aşırı rol yüklenmesi ile adaletsizlik hissine yol açmaktadır (Jablonski, 2010). Ev içi görevlerin düzenli olarak yapılması gerektiği ve zaman alıcı bir niteliğe sahip olması, kadınların iş-yaşam dengesini olumsuz etkilemektedir (Noonan, 2001). Ayrıca, ev içi emeğin toplumsal olarak değersizleştirilmesi, kadınların hem ekonomik hem de toplumsal statüsünü olumsuz yönde etkilemektedir (Tewathia, 2017).

Cinsiyete dayalı sınıflandırmalarda ev-içi özel alan, kamusal alanın karşısında konumlanmakta ve genel toplumsal kabullerde “kadınlara ait” olarak kodlanmaktadır. Diğer bir ifade ile ev-içi yaşam ve gündelik hayatta emeğin yeniden üretimi gibi konular halihazırda kadınların sorumluluğundaki konular olarak görülme eğilimindedir. Bu nedenle araştırmada gündelik yaşamın ev-içi ve ev-dışı boyutları birbirinden ayrıştırılarak, kadınların bu anlamda farklılaşan deneyimlerini belirlenmeye çalışılmıştır. Sorular kadınların ekonomik belirsizlik dönemi öncesi yaşamlarına referansla ve doğrudan deneyimledikleri değişimleri yansıtacak biçimde formüle edilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında tespit edilen bulgular, kadınların gündelik yaşamlarındaki ekonomik belirsizlik döneminden kaynaklanan olumsuzluklar ve bunlarla başa çıkma stratejilerini, ev içi ve ev dışı ile sosyo-ekonomik ve sosyo-mekânsal olmak üzere iki yönlü bir kategorilendirme üzerinden açıklamaktadır. Araştırmada odaklandığımız temel konular; ekonomik belirsizlik dönemi koşullarının kadınların sosyal ilişkilerini, ekonomik koşullarını, mekân kullanımları ve mekansal pratiklerini nasıl etkileyip dönüştürdüğüdür. Aşağıdaki başlıklarda sırasıyla bu konular ele alınmıştır.

4.1. Ekonomik Belirsizlik Döneminde Ev-içi Emek Süreçleri

Ekonomik kriz veya belirsizlik dönemlerinde gündelik yaşama direnme faaliyetinin gerçekleştiği temel yer hanehalkıdır. Aynı hanede yaşayan kişilerin dayanışma örüntüleri ve geliştirdikleri stratejiler sayesinde ekonomik kısıtların yarattığı sorunlarla mücadele etme kapasitesi de genişlemektedir. Ekonomik belirsizlik döneminde; önceden hanehalkı bütçesine çok etkisi olmadığı düşünülen ve “sıradan” bulunan harcamaların kısılmaya başlanması, günlük ve senelik planların sil-baştan organize edilmesi, birikim yapılamamaya başlanması, hatta ek gelir olanaklarının gündeme gelmesi gibi durumlar gelişmektedir. Araştırma kapsamında erişilen kişilerin hanehalkı büyüklükleri 2 kişi ile 4 kişi arasında değişmektedir. Büyük oranda (%77) hanedeki çalışan sayısı 2 kişiydi. Partneri ile yaşamayan kişilerin koşulları bu yönden farklılık göstermektedir. Anne, baba, büyükanne, büyükbaba vb. gibi geniş aile üyeleri veya ev arkadaşları ile yaşayanlara, bu farklılığı tespit edebilmek için bu durumun olumlu ve olumsuz yanları sorulmuştur. Olumlu tarafta ekonomik avantajlar, güvenlik ve ev-içi işlerin paylaşımı yer alırken; olumsuz tarafta ise kişisel zamanın ve alanın daralması ön plana çıkmıştır.

Kira, aidat ve faturalar gibi barınma giderleri, mutfak masrafları vb. harcamaların paylaşılması; partneriyle birlikte yaşamayan kişileri de yalnız yaşamak yerine hanehalkını paylaşmaya yöneltmiştir. Böylesi bir yaşam kurgusu tercihinde son dönemde yaşanan ekonomik güçlüklerin payı bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geniş aile üyelerinden en az biriyle birlikte yaşayan kişilere baktığımızda bir başka önemli konu daha gündeme gelmektedir. Çocuklu ailelere ek olarak, hanehalkında yaşlı ve/veya engelli bireylerle birlikte yaşayanların da bakım veren olma rolleri bulunmaktadır. Bakım konusu, hanehalkı dışından destek alındığı durumlarda, ekonomik belirsizlik dönemlerinde bu desteğin kesilmesi halinde, hanehalkı üyeleri veya büyük ebeveynler tarafından üstlenilmesi gereken bir sorumluluğa dönüşmesi açısından önemlidir. Görüşmelerimizde bu durumda olduğunu belirlen 3 katılımcı olmuştur.

Partneri (ve çocuğu / çocukları) ile yaşayan ailelere dönecek olursak; çoğunluk (%65) ekonomik belirsizlik döneminde ev içi işlerde (temizlik, yemek, çocuk bakımı vb.) üstlendiği sorumluluk ve harcadığı zamanın arttığını düşünmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, kadınların ücretli işgücüne katıldığı hanelerde ev içi emek süreçleri daha eşit paylaşılar hale gelmek yerine ekonomik imkanların da olanak vermesiyle bu işler başka kadınlara taşere edilmektedir. Genellikle de daha alt ekonomik sınıflara mensup kadınların (gündelikçi, bakıcı, vb.) ev içinde güvencesiz çalışanlara dönüştüğü bu sistemde ekonomik imkanların daralmasıyla alınamayan hizmetler ve yapılması gereken işler yine hanedeki kadınların sorumluluğuna itilmektedir. Genellikle bu durum söze dökülmemiştir, ama ortada kalan işler “zorunlu gönüllülük” üzerinden kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Aşağıda bu argümana destek oluşturabilecek bazı alıntılar yer almaktadır:

Özellikle temizlik yardımı alma konusu, temizliğe yardım fiyatları o kadar artmış durumda ki, bu konuda yardım alırsam düzenli, maaşımın önemli bir kısmını vermem gerekiyor, dolayısıyla zaman yaratıp evimi kısım kısım kendim temizlemeye çalışıyorum. Yemek konusunda ise, işten gelip yemek yapmak

durumundayım çoğu zaman, çünkü bir yemekten ailecek 500 tl aşağısında kalkmak mümkün değil, haftada en az 5 saatim yemek yapmakla geçebiliyor. (K-12)

Pandemi döneminde bebek büyütmüş ve fiilen çevrimiçi proje ve ders vermeye çalışan bir akademisyen anne olarak, eşim de bir akademisyen olmasına rağmen ev içi iş bölümünde yeterince destek almadığını söyleyebilirim. (K-13)

Çalışan bir kadın olarak oğlum uyuyana kadar onunla ve onun ihtiyaçlarıyla (oyun, ödev, kişisel bakımına destek vd) ilgilenip o uyuduktan sonra ertesi günün yemek hazırlıkları ile uğraşmak ve neredeyse gece yarısından sonra kendi çalışmalarına vakit ayırabiliyor olmak çok yorucu ve stres artırıcı. Kronik uykusuzluk gerginlikler ve tahammülsüzlük yaratıyor. Eşimin desteğini alıyor olsam da bunu sadece kadının sorumluluğu olarak görmesi ciddi bir sıkıntı. (K-18)

Ekonomik belirsizlik kaynaklı hanehalkı gelirinin ev-içi işlerde hizmet alımına olanak vermediğinde kadınların bu işleri üstlenmesinin en önemli yansıması kadınların çalışma hayatlarına olmaktadır. Ev-içi işlere daha çok zaman ayırmak, kadınların ev ve çalışma/kariyer yaşamları arasında kurmuş oldukları dengenin değişmesi ile sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde, öncesinde / daha önceden kadınların kendilerine ayırdıkları çalışma dışı zamanlar ev-içi işlerin yapıldığı zaman dilimlerine dönüşmeye başlamaktadır. Çalışma zamanlarından ayıramayan kadınlar, bu zamanı boş zamanlarından ayırma eğiliminde olmaktadır. Akademisyenliğin de çalışma saatleri yönünden mesaili işlere göre daha esnek olduğu düşünüldüğünde, önceden kurulmuş olan dengelerin daha kolay bozulabileceğini söylemek zor değildir. %54 oranında katılımcı, ekonomik belirsizlik döneminde ev-içi işler ve çalışma/kariyer arasındaki dengenin değiştiğini düşünmektedir. Aşağıda bu konuda deneyimleri olan kadın akademisyenlerden bazı doğrudan alıntılara yer veriyoruz:

Ekonomik belirsizlik ev-iş dengesini kesinlikle değiştirdi, çalışma programım serbest olduğu için, gündüz vakitlerinde çocuğum evde yokken evi temizleyeyim diyebiliyorum mesela, çünkü temizlik yardımı almak istemiyorum pahalılıktan dolayı. (K-12)

Ev işlerinin artması çalışma saatlerimi ve konsantrasyonumu kısıtlıyor. Kariyerime ayırdığım zaman daraldı. Geceleri daha çok çalışmam gerekiyor, gündelik işlerden çalışmaya zamanım kalmıyor çünkü. Daha planlı harcama yapmak, araştırarak harcama yapmak, indirimi takip edip alışveriş yapmak artık daha fazla zamanımı alıyor. (K-7)

Ekonomik belirsizlik elbette ev-içi emek süreçlerinin eşitlikçi biçimde paylaşıldığı haneleri de olumsuz etkilemektedir. Gündelik işlerde alınan desteğin azalması ve daha hassas davranma gerekliliği, bu işlere ayrılan sürenin evde dinlenme süresini, ailecek geçirilen ortak zamanı ve ayrıca kişisel zamanı tüm üyeler nezdinde azalttığı söylenebilmektedir. Diğer yandan, böylesi dönemlerde kadınların sadece fiziksel yükleri artmamaktadır. Ev içi işlerin fiziksel olarak yapılması kadar o işlerin planlanması ve organize edilmesi de önemlidir. Aslında, ev içi işlerin etkin bir şekilde yürütülmesi büyük ölçüde bu planlama ve organizasyon becerilerine dayanmaktadır. Bu yönden de yardım alamamaya başlayan kadınların zihinsel yükleri artmaktadır. Fiziksel olarak ev-içi işlerin görece paylaşıldığı veya “yardım” / “destek” alındığı durumlarda dahi ev-içi işlerin organize edilme sorumluluğu kadınlarda olmaktadır. Alınması gereken yeni tedbirler kadınlar tarafından alınıp diğer hane halkı üyeleriyle birlikte uygulanmaktadır. Akademisyen kadınların ekonomik belirsizlik döneminde aileleri adına almak durumunda kaldığı bu kararlara ilişkin tespitlerimiz oldu.

Bu tespitlerimize göre daha az alışveriş yaparak, daha az dışarıdan yemek yiyerek, tatil ve seyahatleri kısıtlayarak ekonomi yapılması gerekmektedir. Yeni düzenin kurulmasında kadınlar daha aktif biçimde rol almakta ve tabiri caizse “bir adım öne çıkmaktadır”. Katılımcılardan birinin detaylı olarak açıkladığı şekilde, daha önceden zaman ve emek harcanmamış olan pek çok yeni iş planı ve uygulaması söz konusu olmaktadır: “... mutfak alışverişinde tam tüketilecek kadar haftalık program yapmak, yaz sebzelerini hazırlayıp buzluga atmak ve domates sos yapmak gibi kışık hazırlıkları artırmak, sarf tüketim mallarının fiyatlarını tüm marketlerde kıyaslayıp daha uygun olanı tercih etmek...”. Aile adına ortak boş zamandan ve kişisel boş zamanlardan fedakârlık yapıldığı gibi; ekonomi yapma noktasında (varsa) çocuk(lar) öncelikli pozisyonda yer almaktadır. Çocuğunun ihtiyaçlarını ve alıştığı düzeni, harcamaları değiştirmemek adına yetişkinler kendi harcamalarını daha da kısmak durumunda kalmaktadır. Bu noktada da yine kadınların pek çok kişisel harcaması, erkeklere oranla daha çok “lüks tüketim” veya “çok da ihtiyaç olmayan gider” olarak kodlanma eğiliminde olmaktadır.

4.2. Ekonomik Belirsizliğin Sosyo-Ekonomik Boyuttaki Etkileri

Gelir-gider dengesi ekonomik belirsizlik dönemi öncesine göre ciddi biçimde değişen akademisyen kadınların, harcama alışkanlıkları da farklılaşmıştır. Örneklem grupta yer alan kadınların deneyimleri, ekonomik özgürlüğün nasıl ekonomik güvensizliğe dönüştüğünü çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Daha önceden hiç yaşamamışken kredi kartı borcunun minimumunu ödemek zorunda kalan, doğum sonrası ücretsiz izin hakkını ekonomik nedenlerle yarıda kesen, eşinden ayrılırsa geçinemeyeceğini düşünen kadınlar bulunmaktadır. Yatırım yapma olanağı ortadan kalkmakta, hatta mevcut birikimler erimeye başlamakta, kişiler borçlanma döngüsünün içine çekilmektedir. Geleceğe yönelik kaygılar artmaktadır.

Akademisyen yaşamında zamanın ve zamanlamanın gündelik yaşamdaki önemi tartışılmaz. Özellikle de ev-içi ve ev-dışı aktivitelerdeki dengeyi gözetmek durumunda olan akademisyen kadınlar için dakikaların bile çoğu zaman değeri büyüktür. Dolayısıyla gündelik yaşamdaki değişimleri akademisyen kadınların bağlamı içerisinde değerlendirmek gereklidir. Orta sınıf sayılabilecek bu grupta yer alan kadınların zaman kısıtlarından dolayı her sabah kahveciden kahve almaları, pazar yerine market alışverişi yapmaları, haftanın belli günlerinde dışardan yemek sipariş etmeleri vb. gibi alışkanlıklar ilk bakışta “lüks tüketim” gibi algılanabilmektedir. Ancak kendi kahvesini hazırlamak için daha erken saatte kalkmak, evdeki yemek pişirme saatlerini uzatmak, market market fiyat karşılaştırması yapmak, ürün stoklamak vb. temelde her şeyden önce bir zaman meselesidir. Temel ihtiyaçlar arasında yer alan gıda, temizlik, vb. ürünleri almaktan vazgeçmek mümkün olmadığı için kadınlar bu konuda yeni ve yaratıcı çözümler üretmek durumunda kalmaktadır. Bazı örnekleri aşağıda aktarıyoruz:

Tükettiğimiz temel mal ve ürünlerin hemen hemen hepsinde stok yapıyoruz, indirim varsa en az 2-3 adet (eve sığdırabilirsek daha fazla) alıyoruz. Çünkü bugün almazsam yarın fiyatı artacak düşüncesi yerleşmiş durumda, ne alırsam kar gözüyle bakıyorum. (K-12)

Gıda için de temiz gıdalara ulaşip evde kışık hazırlama usullerine girmeyi, daha çok evde yemeyi hem daha ekonomik hem de daha sağlıklı gördük. Ancak tabi bunlar ekstra emek ve zaman demek. Bu konuda uzakta da olsalar anneannelerden babaannelerden destek almayı sıklıkla tercih ediyoruz. Bulduğumuz bölgenin yerel ürünlerinden ve kadın üreticilerinden destek alıyoruz. (K-18)

İhtiyaçlar temelinde gıda alım miktarında bozulmalara karşın tedbir gibi önlemler alıyorum. (K-20)

Alışkanlıkların ve zaman kullanımının yanı sıra, satın alınan pek çok ürün akademisyen kadınların meslekleriyle de bağlantılıdır: Teknolojik araçlar, kitaplar ve kırtasiye malzemeleri, görünüm açısından kıyafet ve kozmetik ihtiyaçlar, vb. Bu ihtiyaçlar gerektiğinde yerini gıda, eğitim, sağlık vb. daha öncelikli görülen harcamalara bırakabilmektedir. Kadınların bu harcama kalemlerini azaltmasının, dolaylı olarak kariyerlerine de etkisi bulunmaktadır. Bu konuda deneyimleri olan kadınların alıntılarını aşağıda yer veriyoruz:

Kariyer, düzgün bir görünüm için kıyafet konusunda harcama gerektiriyor. İhtiyacım dışında kıyafet alışverişini tamamen bıraktım. Daha ucuz ama kalitesi çok daha düşük giyimi tercih ediyorum. İnternette daha çok alışveriş yapmaya başladım. İkinci el ürünler de alıyorum. (K-21)

Daha keyfi görülebilecek giderleri azalttım, sadece çocuğumun ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklı artık alışverişler yapıyorum. Mesela eskisinden daha az kitap alıyorum maalesef, kişisel bakım, kozmetik, ikinci üçüncü bir ayakkabı ya da çanta düşünmüyorum. Hemen hemen herşey asgariye çekilmiş durumda. (K-18)

Akademisyen kadınların ekonomik belirsizlik döneminde seyahat alışkanlıklarında da sınırlılıklar söz konusu olmuştur. Pek çok kadın artık yurt dışına seyahat edemediklerini, şehir dışı seyahatleri dahi zaruri olmadıkça yapmadıklarını belirtmiştir. Kent içi seyahat örüntülerine ilişkin bilgilere bir sonraki “sosyo-mekansal bulgular” başlığında değineceğiz. Şehirlerarası ve yurtdışı seyahatler akademisyenlerin yaşamında hem turistik hem de mesleki yönleri sahiptir. Kariyer geliştirme bakımından yurtdışı kongrelere, gezilere, çalıştaylara vb. katılmak, uluslararası projelere dahil olmak günümüz rekabetçi akademi dünyasında olmazsa olmazlarındadır. Ancak döviz kurları ile kazanılan gelirin yarışamaması sonucu ekonomik öncelikli olarak bu seyahatlerin yapılamaması, bu yönden kariyer gelişimini olumsuz etkilemektedir. Üniversitelerin yurtdışı seyahat desteklerinin de oldukça sınırlı olduğunun ve tüm akademisyenlerin bu desteğe erişmesinin mümkün olmadığına da burada altını çizmek gerekmektedir.

Seyahatlerin azalması gibi sosyalleşme ve eğlence adına gerçekleştirilen faaliyetler de kısıtlanmakta ve sosyal etkileşimler azalmaktadır. Kadınların yarısı bu dönemde sosyal etkileşimlerini azaltmak durumunda kaldığını ifade etmiştir. %35'i ise sosyal izolasyon ve yalnızlık hissettiğini belirtmiştir. Sosyo-ekonomik konum ve gündelik yaşam kurguları gereği büyük oranda ev-dışı alanlarda sosyalleşme alışkanlığı bulunan akademisyen kadınlar, artık restoran vb. yerlere gitme sıklığını görünür biçimde azaltmış olduğu için, sosyalleşme olanakları da kısıtlanmaktadır. Yukarıda değindiğimiz konularda deneyimleri olan kadınların değerlendirmelerine aşağıda yer veriyoruz:

Restoranlara daha az gidiyoruz, seyahate daha az çıkıyoruz, her şey o kadar pahalı ki buna bu parayı veririm gerçekten yaptığım etkinlikten keyif alabilecek miyim diye düşünüyorum. Yeni deneyimler konusunda daha az istekliyim. (K-17)

Sosyal hayatım kısıtlandı. Bir şeyler içmeye çıkmak istiyorsam öncesinde yemek yeme konusunu evde halletmeye çalışıyorum. Bir konuda harcama yapacaksam diğer konudan tasarruf etmeye çalışıyorum. (K-23)

Haftada 3-4 olan rutin 15 günde bire düştü yemek sektöründe (restoran, vb.). Zaten eğlence sektörü (konser, vb.) yılda iki çok şükür diyoruz. Arkadaşlarla buluşmak bile yemekli değil kahveli oluyor. (K-24)

Sosyalleşme ortamları, tüm sosyo-ekonomik gruptan kadınların ev-dışı kamusal yaşantıları bakımından oldukça önemli. Ekonomik belirsizlik, kent kullanımını bu yönden de etkilemektedir. Bu meselenin diğer boyutlarına aşağıdaki başlıkta değineceğiz.

4.3. Ekonomik Belirsizliğin Sosyo-Mekânsal Boyuttaki Etkileri

Günümüz kentlerinde kadınların kamusal alan kullanımları ve kent içi hareketlilikleri, bir yandan kentte yer kaplama, diğer yandan gündelik ihtiyaçlar, bakım hizmetleri, sosyalleşme, çalışma dışı zaman faaliyetleri, vb. bakımından gerekli ve önemlidir. Çalışma hayatının gerekliliklerinin yanında; hane içi, çocuk ve/veya yaşlı bakımıyla ilgili sorumlulukları halen büyük oranda kadınlar üstlenmektedir. Kadınların üstlendikleri ücretli ve ücretsiz tüm işlerden oluşan "çifte mesailer" (*double shift*) kentte çok daha fazla duraklamaya ve daha karmaşık güzergâhlara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Kadınlar kentlerde farklı iş ve etkinlikler için ayrı zaman dilimleri ayırmak yerine, işleri ve etkinlikleri gruplandırarak tek bir yolculuk güzergâhında gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Bu bilgidен hareketle, kadınların ev ve işyeri konumları ile aralarındaki mesafe, ulaşım tercihleri, ev-içi işlerle alakalı kullandıkları konumlar, boş zaman ve sosyalleşme/eğlence faaliyetleri için tercih ettikleri mekanlar vb. belirli bir kurguyu ve düzeni yaratmaktadır. Ekonomik kriz ve belirsizlik dönemlerinde kadınların kent ile kurduğu ilişki de değişikliğe uğramaktadır.

Sosyo-mekânsal boyutta ön plana çıkan konu başlıkları arasında barınma, ulaşım, kentsel hizmetler ve diğer amaçlarla gündelik kent kullanımları yer almaktadır. Örneklemi oluşturan kadın akademisyenlerin büyük bölümü İzmir, Ankara, Adana vb. gibi büyük ölçekli kentlerde yaşadığı için, sosyo-mekânsal pratikleri ekonomik belirsizlik sürecinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Çünkü metropol kentlerde, görece küçük ve orta ölçekli kentlere oranla giderlerin artışından kaynaklanan sonuçlar daha derin yaşanmaktadır. Güncel olarak yaşadığımız ekonomik belirsizlik sürecinde krize dönüşen mekânsal pratiklerin başında barınma bulunmaktadır. Artan gayrimenkul fiyatları ve barınma giderleri, bireylerin barınma anlamında yeni stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Kira artış oranının %25 ile sınırlandırması önlemi de bu bakımdan yetersiz kalmıştır. Barınma yeri ve tercihi, diğer mekânsal kullanımları ve kent içi hareketliliği doğrudan etkileyen temel belirleyicidir. Bu bakımdan özellikle de kadınların gündelik yaşamında önemli yere sahiptir. Ev-içi özel alan ile ev-dışı kamusal alan kullanımı ve dengesi bu ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir.

Örneklem grubunda yer alan kadınlar arasında kira artışları nedeniyle yaşadığı konutu değiştirmek zorunda kalanlar bulunmaktadır. Benzer durumda olan çok fazla insanın olduğu da düşünülürse, önceki barınma yerine yakın konumda ve hanehalkı geliri bakımından karşılanabilir konut olasılıkları giderek daralmıştır. İzlenen yeni barınma stratejileri arasında merkeze ve işyerine daha uzak konumlarda yer seçmek, lojman olasılığını değerlendirmek, duruma bağlı olarak kiralık konuttan ev alma veya tam tersi seçeneğe yönelmek vb. seçenekler yer almaktadır. Ekonomik belirsizlik dönemlerinde kadınların barınma konusunda yaşadığı bazı örnek olaylara, aşağıda yer verilmiştir:

Ankara'da Ayrancı'da ev baktık. Geçen şubat ayında 1 hafta arayla aynı ev için önce 5.000 olan kira, ertesi hafta 10.000 TL, biraz düşünelim dediğimizde ise sonraki hafta 15.000 TL oldu. İnanılmaz bir olaydı. Neticede Ayrancı'dan ev tutamadık. (K-2)

Kendi evimizden ayrılarak uygun maliyetli olduğu için lojmana taşındık. Masraflarımızı bu şekilde azaltıyoruz. (K-7)

Evimizi değiştirmek durumunda kaldık. Merkezden uzak, daha sakin sessiz ve sosyal olanaklardan uzak ancak daha uygun fiyatlı bir bölgede yaşamayı tercih ettik. Buna bağlı olarak sosyalleşme mekanlarımız da bu bölgede gelişti. (K-18)

Kent kullanımında barınma kadar önemli bir diğer bileşen ulaşım ve erişimdir. Ekonomik belirsizlik döneminde kadınların bu konuda aldığı önlemler arasında özel araç kullanımı ve akaryakıt tüketimini azaltmak, toplu ulaşım ağırlık vermek, zorunlu olmayan yolculukları gündelik yaşamdan çıkarmak, daha ekonomik araçlara yönelmek, vb. yer almaktadır. Yukarıdaki bölümlerde de açıkladığımız üzere, kadınların günlük yolculukları, güzergahları ve durakları farklı desenlere sahiptir. Türkiye kentlerinin özel araç sahipliğine yöneltti ulaşım sistemleri düşünüldüğünde, kısıtlı zamanda pek çok iş ve aktiviteyi gerçekleştirmek için ücretli işgücüne katılan kadınlar da bu eğilime sahiptir. Ancak ekonomik belirsizlik dönemlerinde özel araç kullanımı "lüks tüketim" sınıfına girer vaziyete gelmiştir. Akaryakıt ve diğer araç giderlerinin (vergi, sigorta, bakım, vb.) fiyatlarındaki artışlar özel araç kullanımını caydırıcı haldedir. Bu durumun geri dönüşü, kadınların ihtiyaç ve taleplerine tam olarak cevap veremeyen toplu taşıma sistemlerini kullanmaları ve zamandan tasarruf edememeleri olmuştur². Kent içi ulaşım ve hareketlilik konusunda kadınların yaşadığı güncel durumların bazılarını aşağıda yer veriyoruz:

Daha çok otobüs kullanıyorum. Kendi aracım yerine toplu taşıma tercih ediyorum. (K-17)

Evden daha az çıkarak akaryakıt giderlerimi azaltmaya çalışıyorum. (K-7)

Akaryakıt fiyatlarındaki artışlar nedeniyle gün içinde artık daha planlı yolculuklar yapmaya çalışıyorum. (K-20)

Benzinli binek aracımı LPG'li olan ile değiştirerek ciddi kar sağladık. Çünkü günde yaklaşık 40-45 km yol yapmak zorundayım. (K-24)

Kent kullanımı açısından incelediğimiz diğer alanlar kentsel hizmetler ve boş zaman faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlar olmuştur. Bu yönlerden de bazı değişiklikler ve alınan yeni kararlar söz konusudur. Kentsel hizmetler, boş zaman faaliyetlerine oranla daha gerekli görülebilmektedir. Öncelikle eğitim, sağlık, vb. hizmetlerde değişiklik yapmamak adına ikincisinden fedakârlık yapmak gerekebilmektedir. Kentsel hizmetlerde ise yine öncelik çocuklu ailelerde çocuğa verilmektedir. Örneğin halihazırda özel kreş veya özel okula giden çocuk veya çocukların eğitim giderlerinden kısmamak adına ebeveynler kendi kişisel tercihlerinden vazgeçebilmektedir. Kentsel hizmet alımı konusunda akademisyen kadınlardan bazılarının görüşlerine doğrudan alıntılar biçiminde aşağıda yer veriyoruz:

Sağlık hizmetlerine erişimde, üniversite hastanesinden faydalıyoruz. Çocuğumuzu ise genelde özel muayenehane ya da hastanede muayene ettiriyoruz. Hayatımıza giren bir diğer harcama kalemi ise kreş masrafı. Geçen yıl ödediğimiz okul ücretinin 2 katının üstüne çıktı bu yılki okul masrafı. (K-13)

Eğitim harcaması konusunda yapabileceğimiz pek bir şey bulunmuyor. Sadece sağlık için tamamlayıcı sigortamızı kısıtladık. Daha basit konularda üniversite hastanelerinin özel bölümlerini tercih ediyorum. Üniversite Hastanesinde 450 TL ödeyip ücretsiz tahlil yaptırabilecekken özel hastanelerde sırf muayene ücretine 1400 TL ödemek istemiyorum. Totalde 3000-5000 ücret çıkıyor. (K-24)

Sosyo-ekonomik bulgulara yer verdiğimiz başlıkta açıkladığımız gibi, kadınlar sosyalleşme örüntülerini değiştirmek durumunda kalmakta ve sosyal etkileşimler azalmaktadır. Bu durumun boş zaman ve eğlence için

² Kadınların kent içinde özgürce hareket edebilirliği, güvenliği ve ulaşım konusundaki talep ve beklentileri bakımından dezavantajlı konumu pek çok araştırmada bulgulanmıştır ve bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

kullanılan mekânlar bakımından da yansımaları bulunmaktadır. Örneğin yemek yenecek mekânlardan sadece çay-kahve içilen yerlere veya tüketime teşvik eden alışveriş merkezleri yerine park, açık alan vb. kamusal mekanlara yönelim görülmektedir. Tüm bulguların konuları arasında bazıları, ekonomik belirsizlik kaynaklı olsa da pozitif değişimler gibi algılanabilir. Ancak bireylerin yaşam tercihlerindeki değişiklikleri gönüllü olarak yapması ile buna mecbur olması (bırakılması) arasında önemli bir fark bulunmaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Cinsiyet eşitliğinin olmadığı bir coğrafyada, eşitliğe olan umutla, kariyerinde ilerleme beklenen (dayatılan) kadınların, değişimi kendi hanelerinde başlatmaları gerektiğine inanıyorum”. (K-13)

Ekonomik belirsizlik dönemlerinde azalan hane geliri hem kadın hem de erkek açısından baskı yaratmaktadır. Ancak bu baskıyı kadınlar, erkeklerden daha farklı deneyimlemektedir. Bu farklılaşmanın makro ve mikro ölçeklerde çeşitli kaynakları bulunmaktadır. Makro ölçekte kapitalizmin krizler yaratan doğası ve patriyarkayı yeniden üretiyor oluşu önemli bir sebeptir. Normal zamanda ekonomik sınıf ve kültürel/mesleki konumları nedeniyle toplumsal cinsiyet normlarından önemli boyutta etkilenmeyen kadınlar, ekonomik kriz ve ekonomik belirsizlik dönemlerinde bu etkilerin gündelik hayatlarında arttığını belirtmektedir. Özellikle ev-içi emek süreçlerinin yeniden üretimi noktasında “elini taşın altına koyup” daha fazla sorumluluk üstlenmek genellikle kadınların rolü haline gelmektedir. Kim ve Voos’un (2007) da belirttiği gibi işin niteliği veya güvencesi nasıl olursa olsun, kadınlar ekonomik kriz durumlarında eşlerinin kazançlarının azalması sonucu hane halkı gelirini artırmak için çok farklı stratejiler geliştirebilmekte ve bu yöntemler çeşitlenebilmektedir. Hane dışından destek alınamayan işlerin görev haline gelmesi, kendi zamanından fedakârlık edilmesi, yeni stratejiler/kararlar üretilip uygulamaya konulması gibi durumlar toplum tarafından kadınlara atfedilen roller şeklinde kendini göstermektedir. Çalışma kapsamında belirlediğimiz araştırma sorularına yönelik tespitler, öncelikle mikro ölçekte ve gündelik yaşam perspektifinden bakıldığında, kadınların karşılaştığı sorunlar ve krizle başa çıkma yöntemlerinin daha net görünmeye başladığını kanıtlamıştır. Tablo 1’de ilgili araştırma soruları özelindeki bulgular daha detaylı biçimde özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma soruları doğrultusunda ulaşılan bulgular, Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

1. Ekonomik belirsizlik döneminde kadın akademisyenler, ev içi ve ev dışı emek süreçlerinde ne tür zorluklarla karşılaşmaktadır?	- Hanehalkı ekonomisinin olumsuz yönde dönüşümü, kaynakların kısıtlı hale gelişi, finansal açıdan gider paylaşımının zorunlu hale gelişi - Mesai içi-mesai dışı dengesinin bozulması - Bakım hizmetleri, ev içi yeniden üretim konuları vb. için erişilen desteğin azalması - Ev içi sorumlulukların artışı - Barınma, ulaşım, kamusal alan kullanımlarının olumsuz yönde dönüşümü - Ekonomik açıdan güvencesizlik hissinin artışı ve gündelik yaşamın sosyo-mekansal boyutlarına yansımaları
2. Kadınlar bu zorluklarla başa çıkmak için ekonomik, sosyal ve mekansal boyutlarda hangi stratejileri geliştirmektedir?	- Hanehalkı ekonomisi için daha fazla zaman harcamak - Bütçe yönetimini, alışverişleri, vb. Dönüştürmek - Tam zamanlı işin dışında ek gelir getirici faaliyetlerde bulunmak - Seyahatlerini sınırlandırmak - Kamusal sosyal ağ ve mekanlardan çekilmek

Ekonomik belirsizlik öncesi sahip olunan refah çemberi daraldıkça eski alışkanlıklar birer birer terk edilmektedir. Ulaşımında özel araçtan toplu ulaşıma geçiş, kentsel hizmetlerde özelden kamuya geçiş, alışveriş yapılırken stoklama, ikinci el piyasası ve internet alışverişine yönelme, vb. gibi örnekler verilebilir. Örneklem grubun doğrudan alıntılarının pek çoğunda rastladığımız gibi bu stratejiler çok geniş alana ve mekâna yayılmaktadır. Alışkanlıklar ve gündelik yaşam kurgusunun değişiminin mekânsal sonuçları da bulunmaktadır. Kadınların kent kullanımı, kentte var olma/yer kaplama örüntüleri de değişmeye başlamaktadır. Öncesinde bu anlamda da farklı sınıf ve gruptan kadınlara göre avantajlı ve özgür olan kadınlar, kamusal alandan çekilip özel alana sıkışma durumunu daha yakından deneyimlemeye başlamıştır. Özellikle bakım işleri düşünüldüğünde, kadınlar hane içerisinde daha çok zaman geçirmek zorunda kalmakta, bu durum da hane içindeki mekânların

kullanım biçimlerini, sürelerini ve bu mekânlara atfedilen değerleri değiştirebilmektedir. Örneğin, mutfak, sadece yemek hazırlama alanı olmanın ötesine geçerek, daha fazla vakit geçirilen ve aynı zamanda bakım işlerinin merkezi haline gelebilmektedir.

Çocuklu ailelerin çocuklu olmayanlara göre durumları da farklılaşmaktadır. Pek çok konuda çocuklara öncelik verilmeye çalışılması, hanehalkının diğer üyelerinin ve özellikle de kadınların daha çok fedakârlık yapmalarını gerektirmektedir. Örneklem grupta sadece kadınların yer alması ve kadınların aktarımı üzerinden değerlendirme yapılmış olması, araştırmamızın görece zayıf bir yönü olarak değerlendirilebilir. Kadınların ekonomik belirsizlik dönemlerinde daha dezavantajlı bir konumda olduğu ve daha fazla sorumluluk üstlendiği argümanı, gelecekteki çalışmalarda, örnekleminde hem kadın hem de erkek hanehalkı üyelerinin yer aldığı bir yaklaşımla daha kapsamlı bir şekilde sorgulanabilir. Bu tür bir inceleme, toplumsal cinsiyet rollerinin hane içindeki etkilerini ve bu durumun erkekler üzerindeki yansımalarını da ortaya koyabilir. Bu da karşılaştırma yapılması bakımından daha detaylı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Ekonomik belirsizlik döneminde akademisyen kadınların deneyimlerini aktararak çeşitli değerlendirmeler yapmaya çalıştığımız araştırmanın şüphesiz temel odağı kadınların fiziksel ve duygusal yüklerindeki artış olmuştur. Ekonomik kaynaklı ikincil baskılar, kadınları “iş değiştirmeye” varan (K-9) radikal kararların eşğine dahi getirebilmektedir. Kısıtlamaların ruh ve beden sağlığına etkileri dahi ortaya çıkmıştır (K-21). Kadınlar belirli bir eşik aşıldıktan sonra kendilerini güçsüz ve çaresiz (ve yalnız) hissedebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve bu yöndeki kültürel normlar bakımından kadınların hiçbir kazanımı kolay olmamıştır. Bu nedenle ekonomik kaynaklı olarak ortaya çıkan kayıpları, halihazırda bu kazanımı elde etmiş kadınlar yönünden daha da ciddiye almak zorundayız.

KAYNAKÇA

- Acker, J. (2004). “Gender, Capitalism and Globalization”. *Critical Sociology*, 30/1, 17-41.
- Ağıllı, S. E. ve Turguter, E. A. (2020). “Patriyarka ve Kapitalizm İlişkisiyle Örülmüş Bilimin Cinsiyetçi Yapısı ve Akademide Kadın Asistan Olmak”. *Universal Journal of History and Culture*, 2/2, 104-130.
- Anadolu Ajansı. (2024, 4 Temmuz). Zamlı Memur Maaşları Belli Oldu. Anadolu Ajansı. Elde edilme tarihi: 19 Ocak 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/zamli-memur-maaslari-belli-oldu/3264654>.
- Annesley, C. ve Scheele, A. (2011). “Gender, Capitalism and Economic Crisis: Impact and Responses”. *Journal of Contemporary European Studies*, 19/3, 335-347. <https://doi.org/10.1080/14782804.2011.610604>.
- Blázquez Cuesta, M. ve Moral Carcedo, J. (2014). “Women's Part-Time Jobs: Flexirisky Employment in Five European Countries”. *International Labour Review*, 153/2, 269-292.
- Burris, V. (1982). “The Dialectic of Women's Oppression: Notes on the Relation Between Capitalism and Patriarchy”. *Berkeley Journal of Sociology*, 27, 51-74.
- Eisenstein, Z. R. (1979). *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*. Monthly Review Press, New York, USA.
- Elson, D. (2010). “Gender and the Global Economic Crisis in Developing Countries: A Framework for Analysis”. *Gender & Development*, 18/2, 201-212.
- Euronews. (2023, 16 Ocak). Akademisyen, Doktor, Öğretmen ve Memur Maaşları Asgari Ücret Karşısında Son 10 Yılda Eridi. Euronews. Elde edilme tarihi: 1 Ekim 2023. <https://tr.euronews.com/2023/01/16/akademisyen-doktor-ogretmen-ve-memur-maaslari-asgari-ucet-karsisinda-son-10-yilda-hizla-e>.
- European Commission. (2010). Employment in Europe 2010. European Commission. Elde edilme tarihi: 1 Ekim 2023. https://ec.europa.eu/employment_social/eie/index_en.html.
- Floro, M. ve Dymski, G. (2000). “Financial Crisis, Gender, and Power: An Analytical Framework”. *World Development*, 28/7, 1269-1283.
- Göktürk, S. ve Tülübaş, T. (2021). “Survival of the Fittest: Women's Academic Experiences of Navigating Neoliberal Expectations in Turkish Universities”. *Gender and Education*, 33/3, 267-284.
- Hakim, C. (2016). *Key Issues in Women's Work: Female Diversity and the Polarisation of Women's Employment*. Routledge-Cavendish, Oxfordshire, UK.
- Hartmann, H. (1976). “Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation by Sex”. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1/3, 137-169.
- Hartmann, H. I. (1981). “The Family as the Locus of Gender, Class, and Political Struggle: The Example of Housework”. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 6/3, 366-394.
- Insarauto, V. (2021). “Women's Vulnerability to the Economic Crisis Through the Lens of Part-time Work in Spain”. *Work, Employment and Society*, 35/4, 621-639.

- Iversen, T., Rosenbluth, F. M. and Rosenbluth, F. (2010). *Women, Work, and Politics: The Political Economy of Gender Inequality*. Yale University Press, New Haven, USA.
- Jablonski, B. (2010). "The Division of Household Labor between Men and Women in Everyday Marriage Life". *Psicologia: Ciência e Profissão*, 30, 262-275.
- Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke, J. (2022). *Kent ve Toplumsal Cinsiyet* (Çev: Y. Temurtürkan). Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kandiyoti, D. (2019). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Karabıyık, I. (2012). "Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32/1, 231-260.
- Kaya Bahçe, S. A. ve Memiş, E. (2013). "Estimating the Impact of the 2008–09 Economic Crisis on Work Time in Turkey". *Feminist Economics*, 19/3, 181-207.
- Kim, H. ve Voos, P. B. (2007). "The Korean Economic Crisis and Working Women". *Journal of Contemporary Asia*, 37/2, 190-208.
- Kurt Özman E., Karamuk A.G., Aygün Oğur A., Bayar R., Güven Güney B., A. Eymen Karabulut E., Özdemir Z. and Tepeli Türel Ö. (2023). "Situating Feminist Urbanism within Planning Education in Turkey: A Pre-Manifesto". *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1, 11-29.
- McKay, A., Campbell, J., Thomson, E. ve Ross, S. (2013). "Economic Recession and Recovery in the UK: What's Gender Got to Do with It?". *Feminist Economics*, 19/3, 108-123.
- McKeown, M. (2017). "Global Structural Exploitation: Towards an Intersectional Definition". *Global Justice: Theory Practice Rhetoric*, 9/2.
- Mwita, K. (2022). "Factors Influencing Data Saturation in Qualitative Studies". *International Journal of Research in Business and Social Science*, 11/4, 414-420.
- Noonan, M. (2001). "The Impact of Domestic Work on Men's and Women's Wages". *Journal of Marriage and Family*, 63, 1134-1145.
- Orhangazi, Ö. (2019). "Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları, Finansal Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri". *Mülkiye Dergisi*, 43/1, 111-137.
- Özbilgin, M. and Healy, G. (2004). "The Gendered Nature of Career Development of University Professors: The Case of Turkey". *Journal of Vocational Behavior*, 64/2, 358-371.
- Özel, A. (2007). "The Status of the Female Academicians in Turkish Universities During the Process of EU Admission". *Journal of Applied Sciences*, 7/23, 3678-3686.
- Özkanlı, Ö. ve White, K. (2008). "Leadership and Strategic Choices: Female Professors in Australia and Turkey". *Journal of Higher Education Policy and Management*, 30/1, 53-63.
- Pusti, M. (2013). *Krizlerin Anatomisi ve Türkiye'de 2001-2008 Finansal-ekonomik Krizleri Üzerine bir İnceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi.
- Reisman, G. 1996: *Capitalism: A Treatise on Economics*. Ottawa, IL: Jameson Books, USA.
- Salam, R. (2009). "The Death of Macho". *Foreign Policy*, 173, 65-70.
- Sultana, A. (2010). "Patriarchy and Women's Subordination: A Theoretical Analysis". *Arts faculty journal*, 4, 1-18.
- Telayneh, B. (2019). "Double Burden of Married Women Academician in Three Public Universities of Ethiopia". *International Journal of African and Asian Studies*, 56, 72-82.
- Tewathia, N. (2017). *Living on the Margins of Development: Domestic Women Workers* (MPRA paper no. 82258). Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.unimuenchen.de/82258/>
- Tijdens, K. G. (2002). "Gender Roles and Labor Use Strategies: Women's Part-Time Work in the European Union". *Feminist Economics*, 8/1, 71-99.
- Toksöz, G. (2009). *Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasaları Raporu*. ILO Ankara Ofisi, Aralık, 1923-2009.
- Von Werthof, C. (2007). "No critique of Capitalism without a Critique of Patriarchy! Why the Left is No Alternative". *Capitalism Nature Socialism*, 18/1, 13-27.
- Yenilmez, M. İ. (2016). "Women in Academia in Turkey: Challenges and Opportunities". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14/28, 289-311
- Yıldız, S. (2018). "Türkiye'de Kadın Akademisyen Olmak". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, 29-40.